

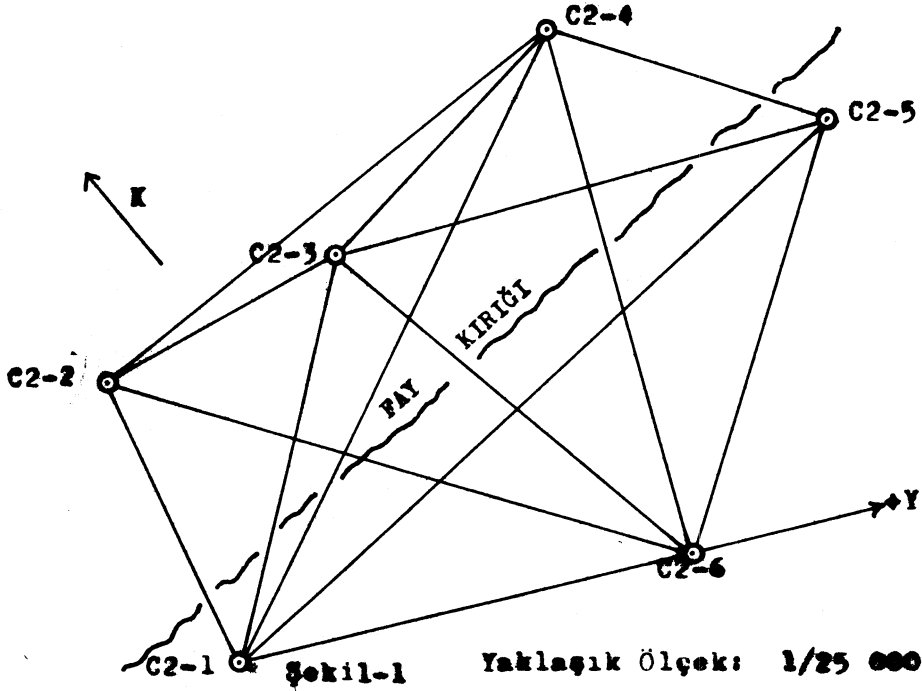
KUZAY ANADOLU FAY ZONUNDA RESENT KAREKTERDEKİ HAREKETLERİ SAPTAYABİLMEK İÇİN KULLANILAN ÖLÇÜ VE METODUNUN SIHHATİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayanlar :

Müh. Tğm. Arif PEKER

Müh. Tğm. Doğan ÖZAYDIN

Şekil—1 deki şebeke, Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun resent bir karakter taşıdığı, İsmetpaşa Tren İstasyonu doğusunda kurulmuştur.

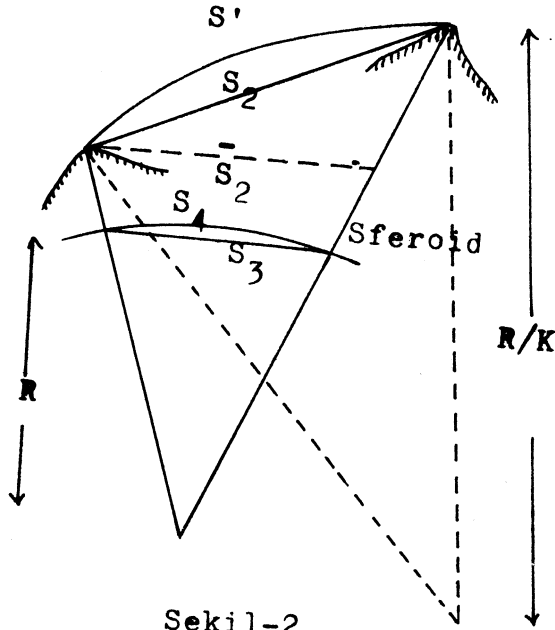
Şebekenin bütün kenarları, 1972 yazında, 10600 numaralı Wild-Distomat DI 10T elektrooptik uzaklık ölçeri ile, üçer bağımsız rasatla, karşılıklı olarak, iki ay ara ile ikişer defa ölçülmüştür.

Ölçü sonuçlarına meteorolojik düzeltmeler getirilmiş ve elde edilen eğik mesafeler karşılaştırıldığında, relâtif doğruluğun 10^{-5} değerinin altına düştüğü görülmüştür.

Bu ölçülerden elde edilen ortalamalar ile, hassas nivelman ölçüleri sonucu elde edilen ortalama geometrik kot değerleri tebelâ - 1 de gösterilmiştir.

Bu çalışmada, bu tektonik hareket bölgesinin kuzeyindeki C2-2, C2-3, C2-4 numaralı noktaların yılda iki santimetreye varan resent karakterdeki hareketlerini saptayabilmek için, kullanılan ölçü metod ve sıhhatinin yeterli olup olmadığı incelenmiştir.

1) Verilen eğik kenarların Gauss-Kruger projeksiyon düzlemi tüzerine indirgenmesi :

Şekil-2

$$S_2 - S_2 = K_1 = - \frac{\Delta H^2}{2S_2}$$

ΔH — İki nokta arasındaki rakım farkı

$$S_3 - S_2 = K_2 = - \frac{H_m}{R} \cdot S_2$$

$$H_m = \frac{H_1 + H_2}{2}$$

$$S_4 - S_3 = K_3 = + \frac{S_2^3}{24R^2}$$

$$R = 6370 \text{ Km.}$$

$$ds = \frac{1}{6R_m^2} (y_1^2 + y_1 y_2 + y_2^2) S$$

Ölçüleri önce deniz seviyesine sonrada Gauss-Kruger projeksiyon düzlemi üzerine indirgemek icap eder.

Şekil—2 de görüldüğü gibi :

S_2 — Düzeltilmiş eğik mesafe

S_4 — Deniz yüzündeki mesafe

S_G — Gauss-Kruger Projeksiyon düzlemindeki mesafe dir.

$S_4 = S_2 + \sum K$

$\sum K = K_1 + K_2 + K_3$

Bu değerler tabelâ—1 de hesaplanmıştır. S_2 kenarları yer yarıçapı yanında çok küçük kaldığından, K_3 düzeltmeleri ihmal edilecek kadar küçük çıkmıştır. Bu hesaplamaaya ait bir misal bundan sonraki sayfada gösterilmiştir.

Kenar	S_2	K_1	K_2	S_4	S_G	S Geç.
C2—1, C2—2:	466,875	—0,042	—0,074	466,759	466,764	466,766
1—3	635,799	—0,016	—0,101	635,682	635,688	635,689
1—4	1063,773	—0,294	—0,171	1063,308	1063,319	1063,320
1—5	1204,936	—0,020	—0,191	1204,725	1204,737	1204,732
1—6	697,300	—0,119	—0,110	697,071	697,078	697,078
2—3	394,661	—0,146	—0,063	394,452	394,456	394,457
2—4	849,529	—0,576	—0,136	848,817	848,825	848,826
2—6	914,254	—0,024	—0,144	914,086	914,095	914,095
3—4	464,423	—0,455	—0,075	463,893	463,898	463,895
3—5	759,163	—0,085	—0,120	758,958	758,966	758,971
3—6	703,446	—0,213	—0,111	703,122	703,129	703,131
4—5	433,540	—1,177	—0,069	432,294	432,298	432,308
4—6	826,977	—0,868	—0,132	825,977	825,985	825,989
5—6	696,354	—0,025	—0,110	696,219	696,226	696,232

Tabelâ—1

S_G kenarlarının hesabında önce verilen (ds) formülü kullanılmamıştır. Bölgesel olarak hesaplanan Gauss-Kruger küçültme faktörü ($k= 1.0000099142$) kullanılmıştır.

Kenar	H _m	H ²	2S ₂ m	K ₁ m
C2-1/C2-2	6.264	39.237696	933.750	0.042
		K ₁ = 0.042	metre	

Kenar	H _m	S ₂	H _m · S ₂	R Km.	K ₁₁
C2-1/C2-2	1008.4110	466.875	470801.8856	6370	0.074

$$K_{11} = 0.074 \text{ metre}$$

Kenar	S ₂	S ₂ ³	24R ²	K ₁₁₁
C2-1/C2-2	466x875	101765798.8875	97384560000000	Çok küçük

2) Geçici koordine değerlerinin hesabı :

C2-1 noktası için $x_0 = + 1000.000$ metre ve $Y_0 = + 1000.000$ metre relâtif koordine değerleri alarak ve C2-1 — C2-6 istikametini + Y geçici koordinat eksenini kabul ederek bütün noktalar için geçici koordine değerlerinin hesaplanabilmesi için semtlerinde hesabı gerekir. Bu sebeple şebekedeki üçgenlerin açıları yarımaçı formülleri yardımıyla hesaplanmış, bu açılarda semtler bulunmuştur.

Geçici koordine değerlerinden, kenarlar hesaplanmış ve bu kenarlar hata denklemlerinde kullanılmıştır. Tebalâ—1 $S_{Geç.}$ olarak gösterilmiş olan kenarlar bunlardır.

Kenarlardan açıların bulunmasında yalnız yarımaçı formüllerini ve hesabına ait bir misâl vermekte yetineceğiz.

$$\text{Tangent } \frac{\hat{A}}{2} = \sqrt{\frac{(u-b)(u-c)}{u(u-a)}} \quad 2u = a+b+c$$

$$\text{Tangent } \frac{B}{2} = \sqrt{\frac{(u-a)(u-c)}{u(u-b)}}$$

$$\text{Tangent } \frac{C}{2} = \sqrt{\frac{(u-a)(u-b)}{u(u-c)}}$$

Misâl :
(1,2,3) Üçgeninde.

a	b	c	u	u-a	u-b	u-c
466.764	394.456	635.688	748.454	281.690	353.998	112.766
$\frac{u(u-a)}{210832.007}$	$\frac{u(u-b)}{264951.219}$	$\frac{u(u-c)}{84400.164}$				

tg A/2 = 0.189340 tg B/2 = 0.119890 tg C/2 = 1.181487
 ...tg A/2 = 9.638621,0 ...tg B/2 = 9.539391,5 ...tg C/2=0.36214,6
 < A = 52°2564,6 < B = 42°4410,4 < C = 105°3024,2
 Geçici ve Dengeli Koordine Değerleri

	Geçici		Dengeli	
	x	Y	x	Y
C2—1	1000,000	1000,000	1000,000	1000,000
C2—2	1457,094	905,475	1457,094	905,480
C2—3	1568,835	1283,774	1568,833	1283,778
C2—4	1825,550	1670,162	1825,541	1670,174
C2—5	1604,835	2041,890	1604,839	2041,891
C2—6	1000,000	1697,078	1000,000	1697,078

Tabelâ—2

3) C2—1—C2—6 kenarını baz olarak kabul edip, vasıtalı trilaterasyon ölçülerin dengelenmesi için gerekli hata denklemlerinin teşkil edilmesi :

Genel hata denklemi formülleri :

$$V_{ik} = \text{Cos } t_{ik} (dx_k - dx_i) + \text{Sin } t_{ik} (dy_k - dy_i) - (S_{ik} - S_{(ik)})$$

$$\text{Cos } t_{ik} = \frac{x_k - x_i}{S_{(ik)}}$$

$$\text{Sin } t_{ik} = \frac{y_k - y_i}{S_{(ik)}}$$

$$S^2_{(ik)} = (x_k - x_i)^2 + (y_k - y_i)^2$$

t_{ik} —i noktasından k noktasına olan semt

dx_k, dy_k —k noktasının x ve y sine getirilecek düzeltme.

S_{ik} —Tabelâ—1 de S_G olarak gösterilen kenar.

(S_{ik}) —Geçici koordine hesaplanan kenar.

Hata denklemleri Tabelâ—3 de bir matris içinde gösterilmiştir. Hesaba ait bir örnek aşağıda verilmiştir.

$$S^2_{(1,2)} = (1457.094-1000.000)^2 + (905.475-1000.000)^2 \quad S_{(1,2)} = 466.766 \text{ metre}$$

$$\cos t_{1,2} = 457.094/466.766 = + 0.979279$$

$$\sin t_{1,2} = - 94.525/466.766 = - 0.202510$$

Bunlara göre hata denklemi :

$$V_{1,2} = + 0.979279 dx_2 - 0.202510 dY_1 + 0.002$$

(Baz olarak alınan kenara ait olan C2-1 noktasının dx_1 , dY_1 düzeltmeleri sıfır olarak alınmıştır.)

Geçici ve Dengeli Koordine Değerleri

	Geçici		Dengeli	
	x	Y	x	Y
C2-1	1000,000	1000,000	1000,000	1000,000
C2-2	1457,094	905,475	1457,094	905,480
C2-3	1568,835	1283,774	1568,833	1283,778
C2-4	1825,550	1670,162	1825,541	1670,174
C2-5	1604,835	2041,890	1604,839	2041,891
C2-6	1000,000	1697,078	1000,000	1697,078

Tabelâ-2

HATA DENKLEMLERİ MATRİKSİ

V	P	dx ₂	dy ₂	dx ₃	dy ₃	dx ₄	dy ₄	dx ₅	dy ₅	- L
		a	b	c	d	e	f	g	h	
V _{I,2}	4.58992I	0.979279	-0.2025I0							0.002
V _{I,3}	2.474640			0.894832	0.446404					0.00I
V _{I,4}	0.884450					0.776389	0.630254			0.00I
V _{I,5}	0.688995							0.502062	0.86483I	- 0.005
V _{2,3}	6.426920	-0.283278	-0.959037	0.283278	0.959037					0.00I
V _{2,4}	I.3879I7	-0.434077	-0.900872			0.434077	0.900872			0.00I
V _{2,6}	I.196788	0.50005I	-0.865996							0.000
V _{3,4}	4.6468I0			-0.553390	-0.83292I	0.553390	0.83292I			- 0.003
V _{3,5}	I.736022			-0.047452	-0.998873			0.047452	0.998873	0.005
V _{3,6}	2.022693			0.809003	-0.587805					0.002
V _{4,5}	5.350982					0.5I05I6	-0.859868	-0.5I05I6	0.859868	0.0I0
V _{4,6}	I.465736					0.999469	-0.032586			0.004
V _{5,6}	2.06300I							0.868748	0.495254	0.006

Tabela 3

4) NORMAL DENKLEMLER MATRİKSİ

dx_2	dy_2	dx_3	dy_3	dx_4	dy_4	dx_5	dy_5	-I
5.478183	0.860264	-0.515736	-1.746027	-0.261516	-0.542742	0.000000	0.000000	0.006570
	8.123325	-1.746027	-5.911171	-0.542742	-1.126392	0.000000	0.000000	-0.009273
		5.248012	3.996816	-1.423039	-2.141854	-0.003909	-0.082286	0.014611
			12.059045	-2.141854	-3.223756	-0.082286	-1.732110	0.007829
				5.076470	0.720686	-1.394605	2.348954	0.026751
					8.659400	2.348954	-3.956372	-0.056005
						3.129180	-1.079899	-0.006072
							6.709809	-0.057833

Tabella-4

5) Dengelenmiş koordine değerlerinin ve ortalama koordine hatalarının hesabı :

Normal denklemlerin Harita Bilgi İşlem Merkezi'nde çözümüne :

$$\begin{aligned} dx_2 &= 0,0000 \pm 3 \text{ mm.} \\ dy_2 &= + 0,0049 \pm 4 \text{ mm.} \\ dx_3 &= - 0,0015 \pm 3 \text{ mm.} \\ dy_3 &= + 0,0041 \pm 4 \text{ mm.} \\ dx_4 &= - 0,0085 \pm 4 \text{ mm.} \\ dy_4 &= + 0,0123 \pm 6 \text{ mm.} \\ dx_5 &= - 0,0106 \pm 5 \text{ mm.} \\ dy_5 &= + 0,0009 \pm 5 \text{ mm.} \end{aligned}$$

Bu düzeltmeler getirildikten sonra elde edilen dengeli koordine değerleri tabelâ — 2 de gösterilmiştir.

Bir ölçünün ortalama hatasını hesaplırsak :

$$m_0 = \pm \sqrt{\frac{[VVP]}{n-u}} \quad m_0 = \pm \sqrt{\frac{0,000189}{5}}$$

$$m_0 = \pm 6,0 \text{ mm. olur.}$$

6) Hata elipslerinin çizilmesi :

Genel formüller :

$$\text{tag } 2A = \frac{2Q_{in}}{Q_i - Q_n}$$

$$K = \sqrt{(Q_i - Q_n)^2 + 4Q_{in}^2}$$

$$a = \sqrt{\frac{Q_i + Q_n + K}{2}} \cdot m$$

$$b = \sqrt{\frac{Q_i + Q_n - K}{2}} \cdot m$$

Q = Ağırlık koefisiyenti

m = Ortalama hata (mm.)

Bu hesaplama a ait bir örnek, bundan sonraki sayfada gösterilmiştir.

Nokta Nr.	K	A	a	b
C2—2	0,2870	70°20'	4,15 mm.	2,62 mm.
C2—3	0,1972	112°15'	4,09	3,11
C2—4	0,6572	126°38'	5,80	3,16
C2—5	0,6889	137°15'	6,04	3,42

Tabelâ—5

Hata elipsleri Şekil—3 de gösterilmiştir.

7) Netice :

Şekil—3 de görüldüğü gibi, 2 cm. lik değeri vektör olarak gösterdiğimizde ve elipsleride vektör ölçüğünde çizdiğimiz zaman, vektörlerin, elipslerin çok dışına çıktığı görülmüştür. Yapılan ölçü hataları, vektör büyüklüğüne nazaran küçüktür.

Buda bu tektonik hareket bölgesinde yılda 2 cm. ye varan resent karakterdeki hareketlerin saptanması için ölçü ve metodun yeterli olduğunu gösterir.

Örnek : (C2—2 noktası için)

$$\operatorname{tg} 2A = \frac{2 \cdot 0.0909}{0.2240-0.4459}$$

$$A=70^{\circ} 20'$$

$$K^2 = (0.2240-0.4459)^2 + 4 \cdot 0.0909^2$$

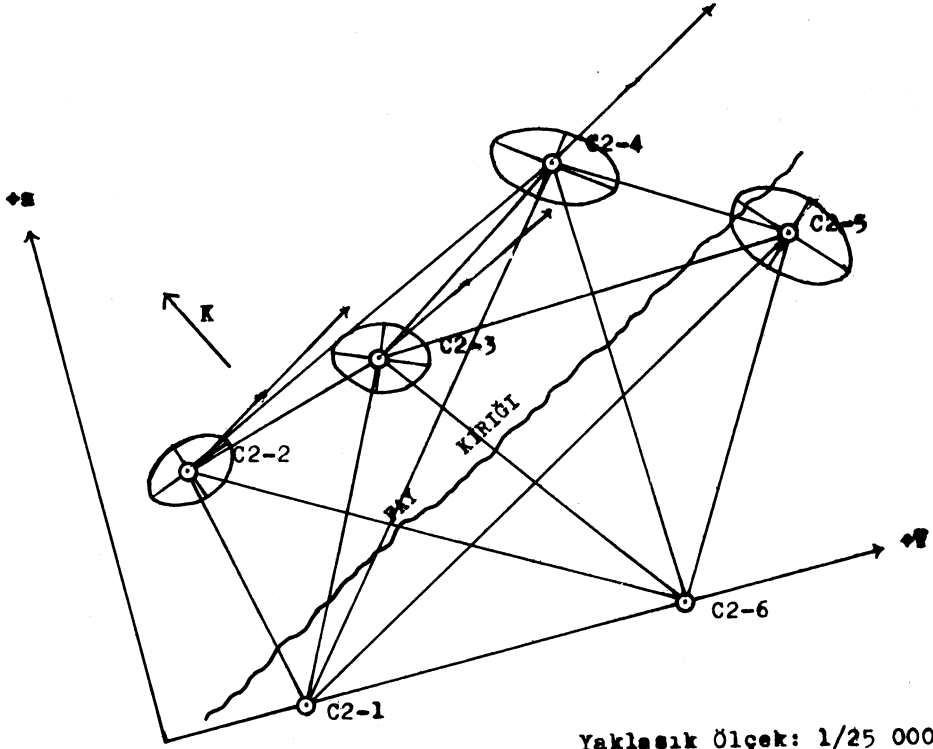
$$K=0.2870$$

$$a^2 = \frac{0.2270 + 0.4459 + 0.2870}{2} \cdot 6^2 \text{ mm.}$$

$$a=4,15 \text{ mm.}$$

$$b^2 = \frac{0.2240 + 0.4459 - 0.2870}{2} \cdot 6^2 \text{ mm.}$$

$$b=2,62 \text{ mm.}$$

Şekil-3

Yaklaşık Ölçek: 1/25 000
Elips Ölçeği : 2/1
Vektör Ölçeği : 2/1

KAYNAKLAR

Geodezide ELEKTROMETRİ (DSİ yayınları)
M. Gündoğdu ÖZGEN

Elektrometri Dersi Notları
Ergun UĞUR

Harita Yüksek Teknik Okulu Elektrometri Araştırma çalışmaları.
Ergun UĞUR